

ירושלים בתקופת בית שני

בשנת 539 לפנה"ס כובש כורש מלך פרס את בבל וכך למעשה משתלט על האימפריה הבבלית הרחבה, שבתוכה נכללו גם ארץ ישראל וירושלים בירתה. בעקבות "הצהרת כורש" שבבסיסה עמד ההיתר ליהודי הגולה לשוב ליהודה ולבנות את בית המקדש מחדש, החלה התעוררות בקרב "גולי בבל", וחלק לא מבוטל מהגולים החל לעשות את דרכו חזרה ליהודה.

תקופת החזרה ליהודה ידועה בשמה "שיבת ציון". השבים בראשותם של זרובבל בן שאלתיאל לבית דוד ויהושע בן יהוצדק הכהן הגדול לבית צדוקבונים מחדש את בית המקדש בירושלים. עם סיום בניית המקדש מתחילה תקופה חדשה בתולדות ארץ ישראל היא "תקופת בית שני". בתקופת המלך ארתחשסתא הראשון (-464 424 לפנה"ס) עולים שני מנהיגים חשובים מבבל לארץ ישראל. ראשון עולה עזרא הסופר (כהן המתייחס על בית צדוק) יחד עם קבוצה של כאלפיים איש בשנת 458 לפנה"ס. מפעלו המרכזי של עזרא מתמקד בתחום הרוחני-חברתי, בדגש על היבדלות "קהל הגולה" מ"עמי הארצות" וגירוש הנשים הנוכריות שנישאו ליהודים.

בשנת 445 לפנה"ס עולה ליהודה נחמיה בן חכליה "המשקה למלך ארתחשסתא". נחמיה שלא כעזרא הוא בראש ובראשונה מנהיג מדיני אשר נתמנה מטעם הממשל הפרסי לפחת יהודה. פעילותו של נחמיה מתרכזת בעיקר בבניית חומות העיר ירושלים ובחיזוק האוכלוסייה בעיר, על ידי קביעה שכל אחד מתוך עשרה מתושבי פחוות יהודה חויב להתגורר בירושלים. נחמיה פעל נמרצות גם במישור החברתי-כלכלי במטרה לצמצם את הפערים החברתיים שהפכו לבלתי נסבלים בין העשירים לעניים. נחמיה הנהיג רפורמה חברתית-כלכלית רדיקלית שכללה שמיטת חובות והחזרת השדות לבעליהם המקוריים שירדו מנכסיהם.

"התקופה הפרסית" בארץ ישראל הסתיימה עם כיבושם של יהודה וירושלים בשנת 332 לפנה"ס ע"י אלכסנדר מוקדון. תקופה חדשה נפתחת בתולדות ארץ ישראל: "התקופה ההלניסטית". עם מותו של אלכסנדר מוקדון פרצה מלחמת ירושה על השליטה באימפריה שהותיר, מלחמה זו ידועה בשם "מלחמת הדיאודוכים". עם סיומה של מלחמת הירושה נפלו לבסוף ארץ ישראל והעיר ירושלים בשלטון בית תלמי שמרכזו במצרים.

עם עלייתו של אנטיוכוס השלישי לשלטון בממלכה הסלבקית שמרכזה היה בסוריה, נכבשה ארץ ישראל מידי התלמיים ועברה לשליטתם של המלכים לבית

סלבקוס. יהודי ירושלים אף עזרו למלך הסלבקי לכבוש את מבצר העיר, שהוחזק על ידי כוחות חיל המצב של הממלכה התלמית. השלטון הסלבקי בתמיכת האמידים מתושבי ירושלים, עודד את השלטון העירוני בירושלים לתפקד במתכונת של הפוליס היוונית. התערבותו ההולכת וגוברת של אנטיוכוס הרביעי בארץ ישראל וירושלים, במהלכה הגיע אנטיוכוס לירושלים לאחר שחזר ממסע צבאי כושל במצרים, נכנס אל בית המקדש ובזז את אוצרותיו, ושיאם באיסור קיום המצוות והכנסת עבודה זרה לבית המקדש, נתקלה בהתנגדות נמרצת מצד חוגים עממיים רחבים בקרב העם. בסופו של דבר הביאו המהלכים לפריצתו של מרד החשמונאים בשנת 164 לפנה"ס. החשמונאים בהנהגתו של יהודה המקבי נחלו תחילה ניצחונות חשובים, בין הצלחותיהם יש למנות את כיבוש העיר ירושלים וטיהור בית המקדש. אולם רק לאחר שנכבשה החקרא (מצודה שהקים אנטיוכוס בירושלים ובה שהה חיל המצב) בתקופתו של שמעון בשנת 141 לפנה"ס, עברה ירושלים סופית לידי החשמונאים. העיר ירושלים שימשה כבירת ממלכת החשמונאים העצמאית עד שנת 63 לפנה"ס.

ב שנת 63 לפנה"ס הגיע המצביא הרומי פומפיוס עקב סיכסוך מתמשך בין האחים לבית חשמונאי יוחנן הורקנוס ויהודה אריסטובולוס. פומפיוס עורך מצור על העיר ולבסוף כובש אותה. החשמונאים המשיכו להחזיק בעיר (תחת החסות הרומאית) עד שנת 37 לפנה"ס בקירוב. בשנה זו כבש הורדוס האדומי, ששימש בין היתר כמושל העיר ירושלים בתקופתו של הורקנוס, את ממלכת החשמונאים סופית והפך למלך יהודה בחסות רומי. הורדוס ביצר ופאר את העיר ירושלים יותר מכל שליט אחר לפניו ואחריו. העיר ירושלים בתקופתו הייתה לאחת הערים היפות באימפריה הרומית כולה. בית המקדש החדש שבנה בהר הבית נחשב למבנה היפה ביותר בכל האימפריה הרומית, אליו נהרו לא רק יהודים מהארץ ומהתפוצות, אלה גם נוצרים רבים. בעיר ירושלים בנה הורדוס גם חומות מצודות ומגדלים רבים, שהקנו לעיר הגנה מקסימאלית מפני אויבים. עם מותו של הורדוס בשנת 4 לפנה"ס חולקה ממלכתו בין בניו. תואר המלוכה (שנשלל מיד ע"י הרומאים) מרבית חלקי הארץ והעיר ירושלים נפלו בחלקו של בנו ארכילאוס.

עם עלייתו של ארכילאוס לשלטון החלו מרידות ברחבי הממלכה. לבסוף לאחר שלטון של כעשר שנים החליטו שלטונות רומא להדיחו. ממלכת ארכילאוס הפכה לפרובינציה רומית (בשנת 6 לספירה), עתה נשלטה יהודה ישירות בידי נציבים רומאיים. בירושלים חנה דרך קבע, חיל מצב רומאי בבסיסו אשר במצודת אנטוניה.

תקופת הנציבים לרוב הייתה רווית מתח שהביא מדי פעם להתנגשויות אלימות בין הצבא הרומי לבין אוכלוסייה המקומית. לשיאם הגיעו החיכוכים בתקופת שלטונו של

הנציב פונטיוס פילאטוס, הנציב ביהודה בין השנים 26-36 לספירה. בתקופתו של פילאטוס נערך משפטו של ישו בירושלים.

שלטונו של אגריפס הראשון, נכדו של הורדוס ממרים החשמונאית ששלט ביהודה בחסות הרומאים בתואר מלך, בין השנים 41-44 לספירה, הייתה מבחינת התושבים היהודים אפיזודה קצרה וחולפת. בין יתר פעולותיו ניסה אגריפס לבנות את חומות העיר בצפון ירושלים, סביב השכונה החדשה שבנה, אולם הקיסר הרומי קלאודיוס בהשפעת הנציב בסוריה ציווה להפסיק את עבודות הבניה. עם מותו של המלך אגריפס חודש שלטון הנציבים ביהודה. תקופה זו ידועה כ"תקופת הנציבים השניה" (44-66 לספירה).

בתקופת שלטונו של הנציב גסיוס פלורוס פרץ המרד הגדול ברומא. ראשיתו של המרד במהומות שפרצו בעיר ירושלים, ותוך זמן קצר הקיף המרד את ארץ ישראל כולה. המורדים השתלטו העיר ירושלים ואילצו את חיל המצב הרומאי והנציב פלורוס בראשו לפנות את העיר. הנציב הסורי גלוס שהגיע עם יחידותיו, כבש תחילה חלקים מהעיר אולם בלחץ המורדים הוא נאלץ לסגת ממנה.

כעת הטיל השלטון ברומא על המצביא המוכשר אספסינוס לכבוש את ארץ ישראל וירושלים בירתה. במקביל עם הגעתם של מנהיגים וסיעות שונות לעיר ירושלים החלה מלחמת אחים ממושכת על השליטה בעיר. לבסוף בשנת 70 לספירה הגיע טיטוס בנו של אספסינוס (שבינתיים התמנה לקיסר רומא) לירושלים, הטיל עליה מצור ולבסוף כבש את העיר והחריב את בית המקדש. כך הגיעה לקיצה תקופה ארוכה בתולדות ארץ ישראל וירושלים שנמשכה כשש מאות שנים "תקופת בית שני".